

Через це нормування затрат і результатів сукупної праці повинно стати основним засобом регулювання економіки і належного стану екології з боку держави. Ефективне управління сукупною працею чи затратами і результатами, на наш погляд, може здійснюватися лише за наявності чітко визначених завдань, інструментів та механізмів як з боку окремої держави, так і міжнародної спільноти (рис. 2).

Найбільша складність, на нашу думку, полягає у створенні в даній моделі механізму відслідковуючого управління затратами і результатами. І тут постає питання визначення законів системи, для якої буде створюватись механізм відслідкуючого управління затратами і результатами сукупної праці.

Література

1. Гришина М.Л. Обзор и критический анализ некоторых глобальных и региональных моделей социально-экономического развития. - М.: Экономика, 1990. - 54 с.
2. Глухов В.В. Экономические основы экологии. - С.-Пб.: ЛНИИ, 1995. - 280с.

УДК 519.71:55

ЕКОНОМІКО-ЕКОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ЗМІНИ НАПРЯМКІВ РОЗВИТКУ НТП НА ОСНОВІ НОРМАТИВІВ

В.М. НИЖНИК

Вирішення проблем гармонізації економіки і екології в умовах оновлення виробництва і науково-технічного прогресу (НТП) визначає особливу значущість формування взаємозв'язаної науково-технічної і економіко-екологічної політики. НТП повинен поставити природні ресурси на задоволення зростаючих потреб людини і на основі оптимального застосування екологічних і економічних наук забезпечити розумний оптимум взаємодії економіки й екології. Відношення до НТП є визначальним у поглядах на економіку і екологію; через те потрібно кардинально змінити напрямки розвитку НТП, оскільки прогресують процеси погіршення екологічних умов життя людини і виснаження природно-ресурсної бази економіки. Нерівномірність і незбалансованість напрямків НТП породжує еколого-економічні проблеми і конфлікти. Ресурсна структура і орієнтований НТП повинні будуватися на використанні поновлювальних і невичерпних джерел природних ресурсів. Концентрованим показником НТП слід вважати не тільки нову ресурсозберігаючу технологію й збільшення матеріальних благ, але й забезпечення екологічних умов життєдіяльності людини (принцип еколого-економічної оптимізації).

Ефективна реалізація принципів еколого-економічної оптимізації при зміні напрямків НТП можлива на основі організованої системи економіко-екологічного прогнозування, впровадження нормативів затрат і результатів сукупної праці суспільних формацій, які базуються на об'єктивних оцінках тенденцій та можливих варіантах-сценаріях довготривалого еколого-економічного розвитку. Найбільш важливими можуть бути регіональні прогнози (сценарії), які спрямовані на вирішення наступних завдань: підвищення ефективності використання, охорони і відтворення природних ресурсів, підвищення соціально-екологічної якості умов життя населення регіону; усунення диспропорцій між інтенсивним розвитком економіки і раціональним природокористуванням та забезпечення оптимізації розвитку регіону; удосконалення територіальних пропорцій на основі соціо-еколого-економічних нормативів.

Важливим напрямком у вирішенні даних завдань є створення банку ідей та інформації про стан регіонів. Зміна напрямків НТП передбачає перехід від економіки як надсистеми до економіки як штучної системи, яка створена в результаті розвитку еволюції; до економіки розуму - ноосферної економіки.

В умовах останньої повинна прийти зміна системи цінностей, формування нової свідомості, яка стає серйозною організаційною силою, що визначає майбутній соціально-економіко-екологічний прогрес у глобальному масштабі.

Ідеї зміни напрямків НТП - це комплексні ідеї екологізації економіки і економізації природоохоронної діяльності, які спрямовані на створення максимальних цінностей і користностей з найменшими економічними затратами і мінімальними екологічними збитками.

Під дією НТП і недбайливого природокористування проходить: зміна клімату на основі посилення тепличного ефекту, викидів метану, аерозолей, радіоактивних газів, зміна концентрації озону в тропо- і стратосфері, послаблення озонового екрану; забруднення атмосфери з утворенням кислотних речовин; забруднення поверхневих вод суші, океану в цілому; зміна геохімії окремих регіонів планети в результаті концентрації важких металів; накопичення на поверхні суші отруйних і радіоактивних речовин, промислових відходів; порушення глобальної і регіональної екологічної рівноваги, співвідношення екологічних компонентів; спустошення планети в нових регіонах, розширення пустель, поглиблення цього процесу; скорочення площ лісів, яке веде до дисбалансу кисню і посилення процесів зникнення багатьох видів тварин і рослин (під загрозою зникнення 10000 видів тварин і рослин); утворення в ході вищевказаного процесу нових екологічних просторів і заповнення небажаними організмами - паразитами, збудниками нових захворювань рослин, тварин і людини; абсолютне перенаселення Землі і відносно демографічне - в окремих її регіонах; погіршення життя в містах, збільшення шумової дії транспортними засобами, забруднення повітря промисловістю [1].

Весь розвиток НТП повинен бути підпорядкований кінцевій меті - благополуччя кожної людини полягає в максимальній тривалості її життя при мінімумі хвороб і максимумі задоволення всіх потреб, обумовлених історичним етапом розвитку культури. Розумний розподіл людей по планеті в ході еміграційно-іміграційних процесів повинен привести до поступової цілеспрямованої депопуляції народонаселення до рівня повної відповідності максимуму потреб людства наявному природно-ресурсному потенціалу.

Отже, основними напрямками стратегії соціо-еколого-економічного розвитку на основі НТП є: оптимальність у розмірах господарських одиниць; вироблення еколого-соціально-економічного механізму збереження мінімуму природно-ресурсного потенціалу; інвентаризація природних ресурсів, визначення їх кількості та динаміки; введення квот використання для кожної держави, регіону і світу в цілому, тобто нормативів; визначення способів контролю за дотриманням цих квот і санкцій за їх порушення; визначення компенсаційних затрат на відтворення природних ресурсів, вироблення зворотних зв'язків "природа-людина"; відтворення ретельного глобального, регіонального і місцевого екологічного планування; припинення подальшого спустошення планети і вибирання ресурсів; максимальний розвиток методології, методів та інструментарію еколого-соціально-економічної експертизи проектів зі створенням всесвітнього центру їх оцінки і сертифікації; створення світового центру екологічної підтримки і демографічного прогнозування; розробка і впровадження еколого-соціально-економічних нормативів затрат і результатів; перехід від надвитратного до економічного використання всіх видів енергетичних ресурсів, перегляд загальної енергетичної стратегії у бік отримання чистих джерел, що не випромінюють тепло в атмосферу; створення єдиної інформаційної системи, заміна ресурсоемких носіїв інформації на мініатюрні; перехід на максимально мініатюрні виробниці, ресурсоекономічні виробництва; створення жорсткої експертизи на будь-яку техніку і технологію, які потенційно небезпечні для природи, життя і здоров'я людей; перебудова науки і освіти з галузевого типу на проблемний.

Еколого-економічне нормування, спрямоване на охорону оточуючого середовища, повинно знаходити конкретний вираз у певних нормативах, які б можна було використовувати для оцінки роботи підприємств як джерела забруднення середовища та для прогнозування розвитку підприємства і в цілому НТП.

Нормативи, пов'язані з охороною оточуючого середовища, для повноти оцінки роботи підприємств слід поділяти на кількісні і якісні. Перші повинні характеризувати кількісну сторону забруднення оточуючого середовища і нанесені при цьому збитки народному господарству; другі - якість технічних систем і технологічних процесів з урахуванням рівня забруднення природи. При прогнозуванні за допомогою кількісних і якісних нормативів можна буде визначити, як повинні використовуватися технічні системи з метою запобігання забрудненню оточуючого середовища, а при аналізі роботи за оцінкою відхилень - як використовувались ці технічні системи.

Нормативи повинні бути розроблені для кожної підсистеми. Поряд з ними повинні використовуватися оціночні бальні шкали. У кожній оціночній шкалі весь діапазон нормативів поділяється на декілька інтервалів. Кожен інтервал для кожного конкретного нормативу оцінюється в долях одиниці від 0 (найгірше значення) до 1 (найкраще значення). Бальні шкали разом з нормативами і інформацією про реальний стан підсистем вносяться у базу даних моделі. За допомогою електронно-обчислювальної техніки здійснюється сумарна оцінка всіх підсистем, яка є середньозваженим значенням суми нормованих бальних оцінок.

У зв'язку з тим, що різні нормативні показники не рівнозначні для оцінки, їм надаються різні вагові коефіцієнти, які можуть корегуватися в залежності від впливу певних факторів.

У ролі обмежень оптимальної функціональної структуризації соціо-еколого-економічної системи повинні виступати гранично допустимі навантаження. У міру збільшення того чи іншого виду навантаження на соціо-еколого-економічну систему її стан може погіршуватися.

Це дасть змогу програвати і прогнозувати наслідки різних варіантів заходів, що супроводжуватимуться новими антропогенними навантаженнями на ті чи інші підсистеми, встановлювати ступінь загрози цих заходів для динамічної рівноваги соціо-еколого-економічної системи.

Однак визначити за допомогою моделювання і створення соціальних, економічних та екологічних нормативів правильну стратегію природокористування це ще не означає втілити її у життя. І тут надійним запобіжником повинні стати такі важелі як: диференційована (залежна від наявності в соціо-еколого-економічній системі тих чи інших природних ресурсів і попиту на них, а також від стану кожної складової підсистеми) плата за використання та пошкодження різних видів природних ресурсів: водних, повітряних, земельних тощо.

Залежно від попиту (потреби суспільства у певному ресурсі) і пропозиції (можливості природної підсистеми задовольнити цей попит) встановлюється для кожної підсистеми (соціальної, екологічної і економічної) середня плата за одиницю вибирання кожного ресурсу. Проте соціо-еколого-економічна система складається з підсистем та їх різноманітних моделей, які неоднаково вразливі щодо різних антропогенних навантажень, по-різному навантажені, а також мають різну соціальну, екологічну і економічну цінність. Тому, щоб забезпечити оптимальний режим природокористування треба ввести в модель підвищуючі коефіцієнти небезпеки, які залежать від неоднорідності території.

Література

1. Горев Л.Н. Естественнo-экономические основы оптимизации экосред.- К.:Либідь,1994.- 186с.

УДК 629.3 (477)

СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ АВТОТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

В.М. БОБРОВНИК

Процес формування ринкових відносин є дуже складним для економіки України і неоднозначно проходить в різних її сферах. У сфері автотранспортних послуг перехід від адміністративної моделі господарювання до ринкової почався з процесу роздержавлення і приватизації.

За час реформ відбулися суттєві зміни в розвитку і функціонуванні автотранспортної системи. З'явилось багато самостійних АТП: акціонерних товариств (компаній) закритого і відкритого типу, приватних власників вантажного і пасажирського транспорту тощо. За даними Мінстату України у великих містах від 40 до 70% автобусів, що працюють на маршрутах, не належать державним підприємствам. На початок 1998 р. до перевезення пасажирів автобусами залучалось 888 перевізників різних форм власності, а на маршрутах працювало 18,5 тисяч автобусів недержавних суб'єктів господарювання [3].

Ринкові перетворення торкнулися і ринку вантажних перевезень. У безпосередній підпорядкованості Департаменту автомобільного транспорту залишилося тільки 6,0 тисяч вантажних автомобілів. Кількість підпорядкованих підприємств зменшилось з 467 до 31. На ринку транспортних послуг працюють майже 150 тис. приватних вантажних автомобілів [3].

Отже, в процесі роздержавлення і приватизації ринок транспортних послуг зазнав суттєвих змін, сформувалася нова економічна система і нові відносини між суб'єктами господарської діяльності.

Але, на жаль, в процесі роздержавлення були допущені помилки, які негативно відбиваються на роботі всієї автотранспортної системи. Аналіз ситуації показує, що був не до кінця прорахований термін трансформації підприємств із державних в недержавні, тобто власність в дуже короткі строки перетворювалася із державної в приватну. Підприємства просто не змогли в такий короткий час адаптуватися до нових умов господарювання. Звичайно, якщо зіставити показники функціонування приватизованих підприємств і підприємств державної власності, то перші значно переважають над другими, практично по всіх позиціях. Але якщо аналізувати ті самі показники, порівнюючи показники роботи приватних підприємств і тих підприємств, що тільки що пройшли процес роздержавлення, то